

## Uit het veld

*In het kader van haar afstudeeronderzoek volgde Nicoline Smal de allereerste weken op school van een nieuwe analfabete leerlinge van het Olympuscollege. Over welke kennis en vaardigheden beschikte zij nu eigenlijk aan het begin van haar schoolloopbaan en wat voor ideeën had ze over lezen?*

### Sadia

Nicoline Smal en Jeanne Kurvers

Afgelopen jaar werd de analfabete Sadia aangemeld op het Olympuscollege in Rotterdam. Ze komt uit Marokko, is 15 jaar en is zeven maanden in Nederland. Sadia spreekt Berber en is in Marokko nooit naar school geweest. Ze zit nu één maand op school en is sinds twee weken bezig met aanvankelijk lezen. Sadia wil later ook Arabisch leren lezen. Ze weet nog niet wat ze wil worden, ze wil eerst nog veel meer leren.

Op de ISK-afdeling van het Olympuscollege zijn de leerlingen verdeeld over zes niveaugroepen. Er is een aparte alfabetiseringsklas waarin de leerlingen twaalf uur per week Nederlands als tweede taal krijgen, waarvan een groot gedeelte aan leren lezen wordt besteed. Er wordt gewerkt met de oorspronkelijk voor Nederlandse kinderen gemaakte methode *De nieuwe leeshoek*.

Om na te gaan welke kennis Sadia had bij binnenkomst werden gesprekken gevoerd in de moedertaal. Ook werd ze een tijdje gevolgd tijdens de eerste stappen in het leesproces. Een gesprek ging over haar achtergronden, haar ervaringen tot nu toe met geschreven taal en haar ideeën over wat gesproken en geschreven taal precies is. Daarnaast werden enkele taken afgenomen en werd Sadia gedurende een week of zeven geobserveerd terwijl ze bezig was met aanvankelijk lezen.

Sadia kent op dat moment al 18 letters, dat is meer dan al echt behandeld is in de les. Van een lijstje met opschriften (Rotterdam, centrum, tv etc) blijkt ze alleen het woord wc ter herkennen. Rijmen vond Sadia wel een beetje lastig, maar aangeven of twee woorden wel of niet rijmde, vond ze niet zo moeilijk. Sadia heeft een beetje het idee dat alleen dingen die waar zijn, op papier kunnen staan, want toen gevraagd

werd of je een zin als 'lezen is moeilijk' op zou kunnen schrijven, zei ze van niet: "want ik vind lezen niet moeilijk".

#### Kan ze formeel classificeren?

Bij een classificatietaak werd Sadia gevraagd van vier woorden aan te geven welk woord er niet bijhoorde (bijvoorbeeld *stoel, bank, kruk, televisie*) en toe te lichten waarom dat er niet bijhoorde. Die taak werd niet zozeer opgenomen om na te gaan of analfabete leerlingen kunnen classificeren (ongetwijfeld kunnen ze dat) maar om te kijken of zij dat op een andere wijze doen dan leerlingen die al enige tijd op school zitten. Vaker is namelijk opgemerkt dat analfabeten niet formeel redeneren bij het maken van zo'n taak, maar meer vanuit hun eigen ervaringen te werk gaan. De meeste geschoolde leerlingen zullen bij zo'n vraag de televisie eruit lichten, "want de andere drie zijn om te zitten." Een minder formele argumentatie zou bijvoorbeeld kunnen zijn "de kruk hoort er niet bij, want die staat in de keuken" of "de bank hoort er niet bij, want wij hebben geen bank". Het bleek dat Sadia veel vaker gebruik maakte van een formele redenering (ook al was dat soms een andere dan we zouden verwachten) dan van een functionele. Nagenoeg alle geschoolde leerlingen halen



bijvoorbeeld bij het kwartet *koe, vis, hond, konijn* de *vis* eruit met de opmerking dat de andere zoogdieren zijn. Dat hebben ze ongetwijfeld op school geleerd. Sadia pakte de *hond* eruit onder de toevoeging dat de andere dieren eetbaar zijn en een *hond* niet. Dat is een andere classificatie, maar ook een formele.

### **Tekstvaardigheid**

Sadia kreeg ook een tekstloos stripverhaal voorgelegd dat uit acht plaatjes bestaat. In het verhaal koopt een man een zakje patat met mayonaise en gooit het zakje weg. Even later komt er een meisje met een ballon. Ze glijdt uit over de patatzak, ze valt, de ballon vliegt weg en ze begint te huilen. De man loopt terug, ziet het meisje huilen, loopt met haar terug naar de ballonnenman en koopt voor haar een nieuwe ballon. Dan loopt ze weer vrolijk verder.

Sadia vertelde een samenhangend verhaal waarin bijna alle elementen uit het verhaal vermeld werden en waarin ze duidelijk een verband legde tussen de verschillende plaatjes. Ze wees er bijvoorbeeld op dat "de man haar meenam om een andere ballon te kopen". Met dat woord andere maakt ze al meteen duidelijk dat de ballon voor het meisje is. Niet alle analfabete leerlingen kunnen dat overigens net zo goed als Sadia. Die vertellen bijvoorbeeld bij elk plaatje iets ("Deze is patat aan het eten." "Deze is op de grond gevallen." "Deze hier grijpt het meisje.") zonder samenhang aan te brengen. Sadia had beslist weinig ervaring met het op deze manier vertellen van een verhaal bij plaatjes. Toch had zij daar na vier weken onderwijs al geen enkele moeite meer mee.

### **Schoolse kennis en vaardigheden**

Tijdens het gesprek aan het begin werd Sadia van alles gevraagd over wat je gemakshalve schoolse kennis en vaardigheden zou kunnen noemen. Kun je tekenen en kleuren? Knippen en plakken? Kun je tellen? Tot hoever? Klokkijken? Ken je de dagen van de week, de maanden van het jaar? Weet je je geboortedatum? Kun je je naam schrijven? Bij de meeste vragen werd meteen ook even gecontroleerd of het klopte wat Sadia als antwoord gaf (Welke dag is het dan vandaag? Hoe laat is het nu? Schrijf je

naam eens op.) Van de (schrijf)motorische vaardigheden werden tijdens de observaties notities gemaakt. Sadia vertelde dat ze kon tekenen, kleuren, knippen, plakken en een beetje schrijven. Dat werd tijdens de observaties bevestigd: ze had geen enkele moeite met deze fijnmotorische vaardigheden. Wel bleek uit de observaties dat ze het een enkele keer lastig vond een oefening met de letterdoos bijvoorbeeld een beetje ordelijk aan te pakken. Het was bijvoorbeeld niet vanzelfsprekend van links naar rechts te werken, of van boven naar beneden.

Sadia kan tellen, ze kan klokkijken, ze kan haar eigen naam schrijven, ze kent de dagen van de week en kan ook vertellen welke dag het is. De maanden van het jaar kent ze niet precies maar haar geboortedatum kan ze zo vertellen.

Sadia is net twee weken bezig met leesonderwijs als de observaties beginnen. Met visuele en auditieve discriminatie heeft ze weinig moeite. Ze heeft op dat moment twee kernzinnen gehad, twee globaalwoorden geleerd en de letters *v, s, k, i, o* zijn uitvoerig behandeld. Op dat moment herkent ze alleen de globaalwoorden die ze gehad heeft. Na zes weken leest Sadia de meeste woorden die ze moet lezen zachtjes spellend. Raden op basis van een of ander visueel kenmerk (bijvoorbeeld meteen *vis* lezen als ze een *i* ziet), doet ze nagenoeg niet. Ze leert eigenlijk heel vlot lezen, vergeleken met haar twee analfabete medeleerlingen die in dezelfde groep zitten.

In andere opzichten is ze is nog een echte beginner in het lees- en schrijfonderwijs: ze drukt bijvoorbeeld hard op het potlood, vindt het moeilijk om op de lijntjes te schrijven en heeft veel en vaak feedback van de docent nodig.

Sadia was een van de leerlingen, die een tijd gevolgd werd in het alfabetiseringsonderwijs. Zie voor een uitvoeriger beschrijving *Moer*, 1998,3.